

DARÜLELHAN MECMUASI

GÖNÜL PAÇACI TUNÇAY

FİLEN daha önce kurulmuş olup resmî talimatnamesi 1917 yılı başlarında yayınlanan¹ Darülelhan, müzik yaşantımızda hâlâ etkileri hissedilen bir kurumdur. Bu kurumda 100 yıldan fazla bir zaman önce kurgulanan müzik eğitiminin muhtevasına bakılacak olursa –iddialı bir ifade olarak

görülebilir ama- hâlen mevcut olan müzik kurumlarından daha kapsayıcı bir bakış açısının yer aldığı fark edilir. Burada talebelerin ilk yıl temel dersleri gördükten sonra ileriki yıllarda tercih yapması esasına dayanan; her tür müzik bilgisini ve pratiğini millî müzik potasında birleştirmeyi hedefleyen bir kurumsal yapı ve eğitim tarzı hedeflen-

miştir.²Bu modern eğitim anlayışının temelinde yatan hassasiyete işaret etmek amacıyla, müfredat taslağından bir paragrafı alıntılalım.³

Encümen-i Mûsikî keman, piyano, viyolonsel, alto ve harp denilen âlât-ı mûsikiyenin Avrupalılarca kabul edilen [karalanmış kısım: şekil ve metodlarla tahsîl ve mükemmeliyete] eklenti: ve emsile ve

Türk müzikolojisini başlatan en önemli müzik adamlarının hocası, bestekâr Zekâi Dede'nin oğlu Ahmet Irsoy öğrencileriyle. Solunda Rauf Yekta Bey ve Muallim Kazım Bey, sağında Abdülkadir Töre ve tam önünde de udi bestekâr Sedat Öztoprak bulunuyor.

eşkâle tevfiķan] kail olduğuna Dârü'l-el-hân-ı Osmânî'de âlât-ı mezkûrenin Berlin Konservatuarında kabûl olunan usûl-i [eklenti: vech] ile [eklenti: bir sene müddet] ta'lîm ve terbiyyesine [eklenti: sonra alaturkaya tatbîkine] karar verilmiştir.

Encümen indî muhâkemâta ve bu hususta vâki olacak i'tirâzâta karşı Avrupa keman ve piyanolarının kudret-i azîmesini

işhâd ile iktifâ eder.

Darülelhan, yalnızca bir eğitim kurumu değildir. Kurulduğu zaman diliminin özel ve kritik şartları dolayısıyla etkileyici, önemli ve hassas sonuçlar yaratan faaliyetleriyle önem kazanmıştır. Bu kurumda başta *Darülelhan Külliyyatı* adıyla bilinen klasik eserler olmak üzere nota fasikülleri, plak kayıtları ve *Anadolu Halk Şarkıları (Chansons Populaires Turques)* başlığıyla yayınlanan türkülerle derleme defterleri gibi, bugünü bile belirlediğini söyleyebileceğimiz zengin içerikli yayınlar yapılmıştır. Darülelhan'ın özellikle Cumhuriyetin ilanından hemen sonraki yıllarda yeniden yapılandırılarak yoğun bir eğitim programı, konser ve yayın faaliyetiyle Türk müzikolojisine önemli bir kaynak teşkil ettiği tartışmasızdır. Ayrıca çok önemli klasik dinî ve din dışı eserlerin usta müzisyenler kanalıyla notalara ve ses kayıtlarına geçirilerek kalıcılaştırılmış olması, müzik tarihimizde mühim bir dönüm noktasını teşkil eder.

Bu kurum Tanzimattan beri süregelen kültürde köken, millîlik, modernleşme ve benzeri yoğun tartışma ve ayrışmaların cereyan ettiği odaklardan biri hâline gelmiş, Tanzimatın etkilerinden nasibini almıştır.

Doğu-Batı ekseninde süren bu tartışmalı ortamın merkezinde, II. Meşrutiyet ve I. Dünya Savaşı şartlarında kurulmuş olan Darülbeydi ve Darülelhan, aslında bu ikilik içinde deyim yerindeyse yerli müziği gözetmek amacını güden kurumlardır. Hatta bu kurumların amacını, bugün sevilen deyimle bir 'sentez' çabası olarak okumak da mümkündür. Dönemin önemli bestekârları, hocaları, icracıları ve müziğe yakın ilgi duyan devlet adamları, kurumu ciddiyetle sahiplenmiş ve zor koşullarda mümkün olduğunca yaşatmaya çalışmışlardır.

Ancak 1926 yılında, ortak bir müfredat hazırlanıp yayınlanmış⁴ ve Anadolu'ya derleme-tetkik seyahatine çıkılmışken, aceleyle uygulamaya konmuş olan Türk müziği eğitiminin yasaklanması kararının, rüzgarı aniden ters yöne çevirdiğini görürüz. Bu müfredat kitapçığında yer alan programlara bakıldığında seviyenin ne kadar yüksek olduğu fark edilir. Örneğin, "Şark Musikisi Şubesi" 3. sınıfında verilen derslerden yalnızca biri olan "Türk Musikisi

Nazariyatı" dersinin içeriği bile eğitimin ne kadar güçlü olduğunu kanıtlar niteliktedir:

Türk Musikisi Nağmelerinin İstihrac ve Te'lifi

Musikide İka'

Bestekârlık

Ülkemizin en eski resmî müzik okulu olan Darülelhan'ın kurumsal yapısının detayları çok yerde yazılıp söylendi; tekrara düşmeden hızlıca günümüze gelirsek, kurum önce İstanbul Konservatuarı, sonra da İstanbul Belediye Konservatuarı adını alarak uzun yıllar eğitim vermeye devam etmiş, 1986 yılında da İstanbul Üniversitesine devredilmiştir. Burada altını çizmemiz gereken esas husus şudur: 1940'lı yıllarda sadece Türk müziği nazariyatının yarı zamanlı olarak başlatılabildiği bu kurumda, İstanbul Üniversitesine geçtikten sonra da uzun yıllar diğer bölümlere tanınan haklar Türk müziğine tanınmamıştır. Oysa 1975'te Kültür Bakanlığına bağlı olarak açılan ilk Türk Müziği Devlet Konservatuarının (bugün İTÜ TMDK) kurucuları ve neredeyse bütün eğitici kadrosu, yarı zamanlı olsalar da köklü eğitimden geçen müzisyenlerden oluşturulmuştur.

Bu en eski konservatuarda geleneksel müziğin lisans düzeyinde öğretilmeye başlaması ancak 2012-2013 öğretim yılında Müzikoloji Bölümüne bağlı bir Osmanlı Dönemi Karşılaştırmalı Müzik Lisans Programı açılmasıyla mümkün olabildiği. ⁵ Bu programla eş zamanlı olarak kurulan ve Darülelhan'ın tarihî misyonuna sahip çıkarak kurumsal devamlılığını tesis etmek amacıyla sesli-basılı yayınlar, ses kayıtları-dijitalizasyon gibi faaliyetlere girişen Osmanlı Dönemi Müziği Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin (OMAR) yaptığı en anlamlı işlerden biri '92 yıl sonra, kaldığı yerden' ifadesiyle hizmete sunulan *Darülelhan Mecmuası*'dır. Darülelhan'ın kuruluşunun 100. yıldönümü münasebeti ile Aya İrini Konser Salonunda yapılan büyük bir etkinlikle tanıtılan derginin yayınlanması, bir kültür hizmetidir. Dergi hakemli olmasa da her sayıda, yazılar hakkında bilimsel danışmanların onayına başvurulmaktadır.

Dergiye ülkemizin her yerinden ciddi talep vardır. Müzik alanının dışından çok önemli akademisyen ve aydınla-

rın gönderdiği yazıların sayısı giderek artmaktadır.

Mevcut sayıların giriş yazılarından alıntılarla devam edelim ve buralardan yansıyan duyguları doğrudan naklede- lim:

8. SAYI "GİRİŞ" YAZISINDAN

İÜ OMAR'ın kuruluşunun bâis-i vücudu, sebab-i feyzi olan Darülelhan'ın 7 sayı yayımlanabilmiş olan efsane dergisi Darülelhan Mecmuası, elinizdeki 8. sayı ile 92 yıl sonra, kaldığı yerden devam ediyor. Bu dergi, bu yıl 100. kuruluş yıldönümünü kutladığımız, ülkemizin ilk resmî musiki kurumu olan Darülelhan tarafından 1924 yılının 1 Şubat'ında yayımlanmaya başlamıştır. "Dârü'l-elhân Hey'et-i Tedrîsiyesi tarafından iki ayda bir neşredilir" ibaresi ile çıkan mecmua, ilk sayıdan sonra düzensiz tarihlerde toplam 7 sayı yayımlanabilmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra, müzik eğitiminin daha düzenli bir yola konması amacıyla yeniden yapılandırılan Darülelhan, Maarif Vekâletinden ayrılıp İstanbul Valiliğine bağlanmış, Musiki Encümeni lağvedilmiş ve Batı müziği derslerinin ilavesiyle okul yeniden yapılandırılmıştır. Kurum, her iki şubede en ünlü ve usta müzisyenlerin yer aldığı, ortak konserlerin verildiği, İstanbul halkının ve devlet erkânının destek vererek sahiplendiği bir şekle dönüşmüş ve Darülelhan Mecmuası'nı yayımlamaya başlamıştır. Bünyesinde farklı müzik şubelerini bir arada barındırırken genel "doğu-batı" ikileminin etkisinin giderek artmasıyla, kurum içinde Türk musikisi eğitiminin yasaklanmasına kadar gidecek bir süreç yaşanmış ve dergi de bu çekişmeden nasibini almıştır.

Dergilerin ön yüzlerinde, içindeki yazıların listesi verilmiş, ayrıca her sayının so-

nunda "Dârü'l-elhân Şu'ûnu" başlığıyla kurumda yapılan faaliyetler, verilen konserler zikredilmiştir.

OMAR da bundan sonraki sayılarda, müzikolojinin ve müzik kültürünün farklı noktalarına yoğunlaşan, değişik disiplinlerin katkısıyla yazılarak müzikbilimine sunulan bir içerikte olacak ve derginin sonuna benzer bir özet ekleyecektir. Bugünleri de görmenin huzuruyla, dergimizi müzik çevrelerine sunuyoruz.

9. SAYI "GİRİŞ" YAZISINDAN

2017 baharında, ilk bakışta bir hayli abartılı gelebilecek bir fikir-i takiple 92 yıl sonra Darülelhan Mecmuası, 8. sayısı ile yeniden okuyucu huzuruna çıkmıştı. Yanı sıra, kurumun Anadolu derlemeleri ve taş plak kayıtlarını da dijitalize edip dinleyiciye açtığımız bu sürecin, OMAR'ın gerçek işlevinin tescili anlamını taşıdığını düşünerek ve araya giren zamana rağmen bu vazifeyi yerine getirmiş olmanın tarifsiz gururunu duyarak deyim yerindeyse "yenilendik." Şimdi de 9. sayıyla huzurunuzdayız. Bu zaman zarfında şaşırtıcı bir biçimde, alttan alta sanki böyle bir eksikliğin tamiri bekleniyormuş gibi oldukça yüksek talep ve takdirle karşılandı mecmuamız. Hem de her kesimden, birçok farklı şehirden öylesine duygusal ve yapıcı tepkiler geldi ki bu geri dönüşler müzik meselemizin sosyal boyutunun sanılanın çok üstünde bir yerlerde seyrettiğini hatırlattı bizlere. Kim bilir, belki bu yazıları da gün gelip yayımlamayı akıl eden yeni kuşaklar yetiştir.

Tekerrürün böylesine razıyız.

Aslında, kurulduğu zamanlarda da -üstelik bu topraklar savaş ve işgalin zorluklarıyla malulken- Darülelhan ve mecmuası konusunda toplumda oluşan duyarlılık,

sadece İstanbul merkezli değildir. Örneğin Mehmet Baha Bey, 1919'da Bursa'da yayımlanan Âlem-i Mûsikî dergisinde bu kurumun teşekkülü, müfredatı ve devamlılığı konularındaki tereddütlerini dile getiren yazılar neşretmiştir. Kayseri'den Saffet Örfi Bey'in Millî Mecmua'ya gönderdiği, 1924'te yayımlanan "Mûsikî ve Hayat" başlıklı yazısında ise daha derin ve şaşırtıcı bir ilgi sezilir.

Burada bahsedilen yazıdan, Darülelhan Mecmuası'nın çıkarılacağını öğrenen Örfi'nin derginin önemine dair samimi heyecanı yansımaktadır:

Bugünkü Dârü'l-elhân işte böyle kendimize ait, olduğu gibi bir hayat ihtiyacından doğmuştur. O, doğan millî hayat zevkinin tekâif edeceği ilk istasyondur; şu halde bu zevke cevap vermeye, onu hedefe doğru idare etmeye mecburdur, vazifesi budur. (...) Dârü'l-elhân'ın mecmuası ve kendisi bize işte bu mûsikî hakikatini ve şahsiyetini anlatacak, bulduracaktır; dünyanın ve kendimizin gidişine göre vazifesi, hedefi bu olmalıdır sanırım.⁶

10. SAYI "GİRİŞ" YAZISINDAN

Mecmuamızın biraz gecikerek çıkardığımız bu sayısı, bir yılı aşkın süredir inceden inceye alt yapısını oluşturmaya çalıştığımız Tarihi Türk Müziği Araştırmaları ve Multi-medya Arşivi (OMARŞİV) projesinin ilk aşamada erişime açılmasına tesadüf ediyor. İcrayı ihmal etmeden, onu belge ve araştırmayla irtibatlandırmaya özen gösterdiğimiz OMAR'ın işleyişi, bugüne dek yaptığımız konser, seminer ve çeşitli vasıflardaki yayınlardan başka bir faaliyeti de bugüne taşıdı. Uzun müddettir taranan belgelerden bir bölümü, döneminin yayınlarıyla da mümkün olduğunca ilişkilendirilerek bir "arama ve karşılaştırma" portalı formatında erişime

açılıyor. İlk aşamada, görece yakın bir dönemin popüler matbu notaları olan, Şamlı İskender'in Müntehabât nota koleksiyonu çeşitli kriterlerle aranabilecek şekilde sisteme girildi, ayrıca kaydı olmayan bazı eserler stüdyoda seslendirilerek eklendi.

11. SAYI "GİRİŞ" YAZISINDAN

OMAR, geçmişini bugüne bağlayan ortak bir hafıza oluşumunu sağlayıp bunu kâğıt üzerine aksettirmeye gönüllü oldu. Bu yolla, Üniversitemizde Darülelhan'ın kuruluş ayarlarına geri dönülerek hem geleneksel müzik eğitimi hem de bu alanın iç bilgisini geleceğe taşımanın öne de hızla açıldı. Bu bağlamda, ülkemizin yaşayan duayen müzikçilerinden Nevzat Atlığ hocamızın ses arşivini, geçmişten bugüne ilintili olduğu onca kurum içinden, mezunu olduğu İstanbul Üniversitesine, OMAR'a bağışlamasını hemen burada zikretmeliyiz. Ayrıca yayıncılık-arşiv-koleksiyon dendiğinde ilk akla gelen isimlerden biri olan merhum Ethem Ruhi Üngör'ün kütüphane-arşivinin OMAR'a kazandırılıp bu çatı altında çalışılacak olması da başlı başına önem arz ediyor. Bu sayıda bu arşivin ve alınışının serencamını okuyacaksınız. Arşiv, belge, yayın gibi kalıcı ve temel konulardaki desteği için İÜ yönetimine şükranlarımızı sunmak isteriz; bu duyarlılık OMAR'ın devamlılığı ve üretkenliği açısından çok hayattı. Biz de müziğimiz için sistemli, disiplinli ve daha da önemlisi güvenilir bir kurumsal belge-ses ortamı yaratmak adına çalışıyor, Darülelhan Mecmuası'nın da bu bütünlük içinde önemli bir yer tuttuğuna, tutacağına inanıyoruz.

Bu tasavvurların, temennilerin üzerine ne denebilir ki.

Alınan yol hakkında biraz daha detay vermek amacıyla Ocak 2019 tarihinde

kamunun erişimine açılan ve OMAR'ın temel kuruluş hedefini teşkil eden Osmanlı-Türk Müzik Birikimi Multi-medya Arşivinden (OMARŞİV)⁷ de söz etmek gerekir. Bu mukayeseli arama portalı "Geçmişten günümüze Osmanlı Dönemi Müzik Repertuarını tek tek eser bazında bir araya getirmek ve eserlerle ilgili bulunabilecek her tür kaynağı ihtiva eden sürdürülebilir bir arşiv oluşturmak" amacıyla hayata geçirilmiştir. Hazırlanan bu müzik envanteri kanalıyla, İÜ OMAR bünyesinde Osmanlı müzik tarihinin eser birikimi saptanmış olacaktır. Ayrıca bu projeye, Merkez bünyesinde yapılan müzikoloji çalışmaları yoluyla Türk musikisinin günümüzdeki standartlaşmış yazım ve icra biçimlerinin geçmişteki nüanslarına da ulaşılarak mukayese imkanı sağlanacak; böylece farklı icra kanallarının ve müzik üretim ortamlarının Osmanlı müzik repertuarına yaptığı katkıların izini sürmek mümkün olacaktır. Bütün bu çalışmalar doğrultusunda elde edilecek birikimle Osmanlı kültür, sanat ve özellikle müzik tarihi için güvenilir bir arşiv oluşturulmakta; oluşturulan bu arşivin araştırmacı, müzikolog ve sanatçıların kullanımına açılması sağlanmaktadır.

Bugünden bakarak bir genel muhasebe yapılırsa görülecektir ki, 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren geçmişe nazaran sayıları artan Türk müziği konservatuvarları kanalıyla yerli musikiyi öğrenen gençler yetişmiş, çeşitli seslendirme topluluklarının da artmasıyla, günümüzde geniş ölçüde Türk musikisi kadroları oluşmuştur. Ancak müzik türlerinin hâlâ farklı kurumlarda öğretilmeye çalışılmasının,

bu farklılığın ayrımcılığa dönüşmesine, etkileşmeyen ve bilgi alışverişi yapmayan bir zihniyeti beslemesine ve sonuçta adına 'piyasa' denilen gündelik müzik kültürüne hizmet etmesine yaradığı unutulmamalıdır.

Bu nedenle İstanbul Üniversitesi, yukarıda paylaştığımız çalışmalar yoluyla, ülkemizde ayrı çatılar altında öğretilen müzik türlerinin bir arada okutulduğu millî bir modelin oluşturulması imkanını yakalamıştır diyebiliriz. Bu durumun, aradan geçen zamanla toplumsal hafıza ve sanat algısının uğradığı zararın telafisine yarayacağını söylemek fazla hayalcilik olabilir; ama yanlıştan dönüldüğü ortadadır.

Hayaller, emeller iyi ki var, diyerek noktalıyoruz. **Z**

NOTLAR

1 "Müzikî Encümeni Dâru'l-elhân Talimatnâmesi ile Dâru'l-elhân Programı", *Takvîm-i Vekdîyî* 2764, (29 Rebiülevvel 1335); ayrıca "Müzikî Encümeni Dâru'l-elhân Teşkilî", *Millî Tâlim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası* 2 (1333): 79-80.

2 Talimatnamede İkinci Fesil Madde 9'da kurumun amacı şu şekilde tarif edilmiştir: "(Dâru'l-Elhân) dört sınıflı bir mekteb olup programı mucibince tedrisatta bulunacak ve tarihinin, müzikî nazariyatına vâkif ve beste tanzimine muktedir ve hakiki san'atkar nâmını ihrâza şâyeste muallim ve muallime yetiştirecektir."

3 Ali Rifat Bey'in el yazısıdır.

4 1917 talimatnamesi yeni harflere çevrildiği hâlde az bilinen ve çevrilmemiş olan 1926 yılı yayınından bu talimatnamenin pratikte uygulanmadığı anlaşılmaktadır: *Darülelhan Ders Müfredat Programı*, Şehzadebaşı: Evkaf-ı İslamiye Matbaası, 1926.

5 Bu konudaki detaylar için bkz. Gönül Paçacı, "Yaşarın Tarihi Hissetmek", *1453 Dergisi* 14 (2012): 26-31; "İstanbul Üniversitesi'nde Osmanlı Dönemi Müziği Eğitimi Başlıyor" <https://www.youtube.com/watch?v=5Xv3vX7oKdo>; Gönül Paçacı Tunçay, "Türkiye: Kültür ve Medeniyet, Müzik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 41, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012, s. 582-585; Gönül Paçacı Tunçay, "Müzikte Yasak Olur mu?" *Mete Tunçaya Armağan*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 651-675.

6 Safvet Örfi, "Musiki ve Hayat", *Millî Mecmuası* 1/1 (10 Nisan 1340): 182-183.

7 <http://omarsiv.istanbul.edu.tr/>